

določeni razdalji postavi navpično ter se tako na njej prečita višinska razlika med dvema točkama. Jasno je sicer, da s tako preprosto, toda lahko razumljivo napravo brez posebnih optičnih pripomočkov ne moremo doseči velike natančnosti, vendar pa le-ta ni potrebna pri opravih, za katere je namenjena.

Avtor (izumitelj) ugotavlja, da se ta naprava da s pridom uporabiti za zakoličenje gozdnih poti, gozdnih železnic, za namakalne in odvodne kanale, za druge vodne naprave pa tudi za razne terenske ugotovitve. Vsekakor je s strokovne (zemljemerske) strani upoštevanja vredno, da je Ferdinand Šinkovec dal gozdarjem, ki jim ni bil vedno dostopen drag in precizen instrument, v roke za prakso uporaben, domiselno zgrajen preprost merilni pripomoček, ki je brez dvoma že takrat dobro služil svojemu namenu. Tako je eden naših rojakov — gozdarjev s svojo bistroumnostjo in praktičnim znanjem na izviren način prispeval k napredku merilne tehnike.

Avtor skončuje svoja navodila z željo, da bi ta naprava pomagala odstraniti napake na starih poteh, nastalih po naključju ali zaradi potrebe kar na oko, ter omogočila zgraditi strokovno izmerjenje prevozne gozdne poti in s tem dvigniti vrednost posestev, vse v okras pokrajine.

Ing. Cvetko Božič

O GOZDARSKI POLITIKI OSEMNAJSTEGA STOLETJA

V drugi polovici XVIII. stoletja so bili za posamezne avstrijske dežele, med temi tudi za Štajersko in Kranjsko, izdani gozdni redi s predpisi o gozdnem gospodarstvu. Veljali so, s kratko prekinitvijo na ozemlju francoske Ilirije, do uveljavljanja avstrijskega gozdnega zakona l. 1852. Gozdni redi so nastali v času, ko je država začela krepkeje posegati v gospodarstvo in ga usmerjati po načelih merkantilistične politike. V tej dobi se je povečala skrb za kmetijstvo in gozdarstvo. To se je med drugim pokazalo v ustanavljanju kmetijskih družb po posameznih deželah; njihov namen je bil, da so dajale pobudo za gospodarski napredek.

Sicer pa gozdarski redi takrat niso bili novost; poznamo številne gozdne predpise tudi iz prejšnjih stoletij. Toda gozdni redi iz druge polovice XVIII. stoletja imajo v primeri s prejšnjimi drug značaj in drugo vsebino. V njih se kažejo nova načela gozdnega gospodarstva, ki naj bi se splošno uveljavila. Naloga gozdnih redov je bila, da seznani gozdne lastnike in koristnike z umnim gozdarstvom in postavijo temelj za boljše gozdno gospodarstvo.

O starejših gozdnih predpisih

Predpisi o gozdovih so v zvezi z razvojem in ureditvijo lastninske pravice na gozdnih zemljiščih. Ko si je bodisi fevdalni gospod ali pa deželni knez prisvojil večja gozdna območja, se je spremenil tudi način gozdnega gospodarstva. Gozdni lastnik si je prizadeval, da uredi gospodarstvo v gozdu, ki je bilo prej neurejeno, dokler so posamezni koristniki popolnoma neomejeno uporabljali gozd za kritje svojih potreb po stavbnem lesu in drveh. Na osnovi lastninske pravice si je pridržal, z izjemo lesa za upravičence, koristi gozda, ki ki jih je v tedanjih časih dajal lov in pašnina od hrastovega in bukovega žira. Te koristi so bile za lastnika največkrat gospodarsko pomembnejše kot koristi od lesa (1). V istem času zasledimo začetke gozdne uprave; deželni knezi in fevdalni gozdni posestniki so poverjali upravo gozdov posebnim gozdarskim uslužbencem.

Prvi gozdni red na ozemlju nekdanje Kranjske je bil verjetno tisti, ki ga je l. 1406 izdal Friderik Ortenburški za Kočevsko, kjer je v prvi polovici XIV. stoletja njegov prednik naselil nemške koloniste. Ta gozdni red je urejal pridobitev in izgubo gozdne pravice podložnikov po nakupu, podedovanju, zastavi in drugih pravnih naslovih (2). Poleg teh je imel še predpise o lovu na sokole, kragulje in jastrebe ter na polhe. Ni pa

v tem gozdnem redu nobene določbe gozdnopolijskega značaja. To je bilo pač še v dobi, ko moremo govoriti ponajveč le o izkoriščanju gozdov ne pa o gospodarjenju z njimi.

Velik del gozdne površine je do konca srednjega veka prišel v posest deželnega kneza, ki je postal lastnik številnih gospostev na našem ozemlju. Z uveljavljanjem gozdnega regala zaradi interesov rudarstva v začetku XVI. stoletja se je deželnoknežji vpliv na gozdove še povečal (3). Ravno prizadevanje za razvoj rudarstva je dalo cesarju Maksimilijanu I. pobudo, da je odločneje posegel v ureditev lastninskih razmer in izkoriščanja gozdov (4). Pod vladjo tega vladarja je organizacija državne uprave dobila trdnjše oblike; za upravo deželnoknežjih gozdov so bili postavljeni posebni gozdarji. V instrukcijah in gozdnih redih so dobili navodila za gozdno gospodarstvo. Gozdni redi so bili izdani običajno, ko je vladar postavil gozdnega nadzornika (gozdnega mojstra) v deželi; predpisovali so mu, kako naj opravlja svoje naloge. Nekaj takih gozdnih redov iz prvih desetletij XVI. stoletja se omenja za Goriško, Kras in Istro (5). Nanašali so se ti gozdni redi le na gozdove, ki so bili deželnoknežja posest. Vsebovali so sicer sem in tja nekaj gozdnovarstvenih določb, kakor n. pr. prepoved paše v nekaterih gozdovih, v glavnem pa so navajali in opisovali obseg deželnoknežjih gozdov, njihovo stanje ter določali, kako naj se ti gozdovi izkoriščajo v korist kameralne blagajne.

Nastanek splošnega državnega nadzorstva nad gozdovi je bil v zvezi z augsburškim libelom iz l. 1510 in rudarskimi redi iz l. 1515, 1553 in 1557. Augsburški libel prvič omenja gozdove kot pertinenco rudnikov. Maksimilijanov rudarski red je proglasil vsa splošno pomembnejša gozdna območja in gozdove iglastega drevja v krajih, kjer so bili rudniki ali pa bi mogli nastati, za rezervirana v njihovo korist. Gozdove zemljiških gospodov, podložnikov ali meščanov je pustil sicer njihovim lastnikom, obremenil pa jih je z rezervatom odvečnega lesa za potrebe rudarstva (6). Rudarski red nadvojvode Karla za Kranjsko in Goriško iz l. 1575 je imel že gozdnopolijske predpise. Prepovedoval je uničevanje deželnoknežjih gozdov in gozdov drugih zemljiških gospostev z napravljanjem rovt, pašo drobnice itd. (7). Nadzorstvo nad gozdovi je bilo poverjeno rudarskim sodiščem.

Izdani predpisi niso preprečili prekomernega in neurejenega izkoriščanja gozdov. Neprestano so se ponavljale tožbe v propadanju gozdnega bogastva in črnogledneži so napovedovali, da bo zmanjkalo lesa za potrebe rudnikov in prebivalstva. S številnimi ukazi in prepovedmi so vladarji hoteli napraviti red v gozdnem gospodarstvu in obvarovati gozdove pred pretiranim uničevanjem. Pri tem se je pokazala potreba, da se predpisi o varstvu in gospodarstvu gozdov združijo v posebnih gozdnih redih. Ti se ne bi nanašali le na gozdove, pridržane za potrebe rudarstva, temveč tudi na druge gozdove v območjih, kjer so pričeli kopneti zaradi negospodarskega izkoriščanja. Načrt gozdnega reda je bil predložen kranjskim deželnim stanovom v razpravo l. 1619. Po tem načrtu so bili gozdovi podrejeni predvsem koristim rudarstva; v skladu s tedanjimi gozdnimi redi v drugih deželah je tudi kranjski načrt predvideval omejitve gozdnih lastnikov v razpolaganju z gozdovi. Zato deželni stanovi niso hoteli o njem razpravljati. Ko jim je bil l. 1622 ponovno predložen, so odkrito izjavili, da na Kranjskem, kjer je stanje drugačno kot v deželah z velikimi rudniki, ni uporabljiv. Večina gozdov je bila v lasti kranjskih zemljiških gospodov in deželanov, katerih ni mogoče pripraviti do tega, da bi se podredili deželnoknežjemu gozdnemu mojstru in v lastnih gozdovih le z njegovim dovoljenjem sekali les za svoje potrebe. Gozdni red bi po prepričanju deželnih stanov napravil več škode kot koristi; zato so prosili naj jim vladar z njim prizanese. To se je tudi zgodilo (8). Vlada je l. 1652 svoj predlog za gozdni red obnovila. Tudi to pot so se deželni stanovi uprli vsaki novotariji. Odločno so izjavili, da zna vsak lastnik najboljše čuvati svoj gozd ter da bi bilo treba pogledati, kateri gozdovi so lepši, deželnoknežji ali stanovski (9). Težko je presoditi, koliko je tako odklonilno stališče deželnih stanov narekoval

le načelni odpor zoper poseganja vladarja v področje lastnine zemljiških gospodov, koliko pa morebitna bojazen, da bi ureditev izkoriščanja gozdov pripeljala do sporov s podložniki, ki so v gozdovih imeli obsežne služnosti (10). Zdelo bi se bolj razumljivo, da bi si deželni stanovi prizadevali za ureditev in omejitve izkoriščanja, ne pa ji nasprotovali. Saj so uničevanje gozdov v veliki meri pripisovali neupravičenemu krčenju, sekanju, paši in drugim posegom podložnikov.

Na Štajerskem, kjer je imel vladar bogate rudnike v svoji posesti, je bila ohranitev gozdov predpogoj za razvoj rudarstva. Posebni gozdni red za to deželo je bil izdan l. 1695 (11). V vsej svoji vsebini je podredil gozdove koristim rudnikov; kot prvi namen gozdnega reda je omenjena naloga, da se očuvajo gozdovi, ki so dajali oglje. Skrb za stavbni les, drva in za vinograde potreben les je omenjena šele na drugem mestu. Zanimiva je določba, naj bi gozdni red veljal na Zgornjem in Spodnjem Štajerskem, toda z izjemo treh milj okrog Gradca. Gozdni red izhaja iz vladarjevega rudarskega regala in iz rezervatne pravice do vseh pomembnejših gozdov, ki so bili potrebni rudarstvu. Vsebuje določbe o odpravi rovt, njiv, travnikov in pašnikov, pridobljenih na račun gozda. Prepoveduje pašo, zlasti drobnice v gozdovih, kjer bi mogla škodovati rasti gozda, to je v prvi vrsti v zaraščajočih se posekah. Blizu rudnikov, omenjena sta izrecno železna rudnika v Innern- in Vordernbergu, je bilo sekanje brez dovoljenja državnega gozdarja ne glede na lastništvo prepovedano. Na oddaljenejših gozdnih območjih, od koder les ni več prihajal v poštev za rudnike ali kot stavbni les, vinogradniško kolje, skodle ali celo za drva v mestih in trgih, so smeli lastniki s pristankom gozdnega mojstra gozd krčiti za pašnike, travnike in njive. Podložnikom brez lastnih gozdov naj bi potreben les odkazovali iz deželnoknežjih gozdov gozdarji, iz zasebnih gozdov zemljiške gosposke. Macesnov, bukov in hrastov les je bil v prvi vrsti namenjen za mostove in razne deželne zgradbe; sekanje po podložnikih naj bi se zato omejilo. Omejilo se je tudi sekanje mladega drevja. Zanimive so bile določbe glede kleščanja smrekovih in hojinih vej, kjer je bila navada, da so jih uporabljali za steljo živini. Kleščanje je bilo dopuščeno v mesecih septembru in oktobru, toda le ob rastočem mesecu. Samo v primeru utemeljene potrebe bi smeli klestiti drevje v drugem času, vendar tudi tedaj le takrat, ko luna narašča. Ponekod so podbelili rastoče drevje in lubje prodajali usnjarjem ali ga uporabljali za pokrivanje streh. Posledica je seveda bila, da se je drevje posušilo. Zato je gozdni red tako uničevanje gozda prepovedoval. Nabiranje smole — s tem poslom so se ukvarjali predvsem tujci — je bilo dopustno le s posebnim dovoljenjem, ker so nabiranci pri tem povzročali v gozdu veliko škodo. Deželnemu gozdarskemu mojstru je gozdni red naročal, naj s svojimi gozdarji skrbi, da bodo v deželnoknežjih gozdovih posekali najprej staro in dozorelo drevje, ki bi sicer propadlo. Tudi na lastnike zasebnih gozdov naj vplivajo, da bodo s svojimi gozdovi ravnali na isti način. Gozdarskemu osebju je bilo zabičano, da pri sečnji pustijo na sečini dovolj semenskih drevces zaradi obnavljanja gozda. Za neupoštevanje te določbe je bila zagrožena kazen.

Podložnikom je gozdni red priporočal, naj na svojih zemljiških sadijo vrbe in tudi grmovje ter ta les uporabljajo za svoje potrebe, da se varčuje z lesom iglastega drevja, kjer grozi pomanjkanje.

Taki gozdnovarstveni predpisi ter strokovna gozdarska navodila so tvorila pravzaprav le manjši del gozdnega reda. Obsežnejši so bili predpisi o splavljanju lesa, o gozdnem delavstvu in oglarjenju. Vsi ti predpisi so imeli namen, da fužinam zagotovijo ugodne pogoje pri preskrbi z lesom in ogljem. Gozdni red za Štajersko je bil l. 1721 obnovljen v skoraj nespremenjeni obliki. Vlada je želela uvesti tudi za Kranjsko podoben gozdni red, kot je bil izdan za Štajersko. V nekdanjem arhivu deželnih stanov je ohranjen koncept gozdnega reda, ki se je tako tesno držal svoje predloge, da je prevzel celo omembo štajerskih krajev. Ta koncept, dasi se v posameznih členih ujema z omenjenima

gozdnima redoma za Štajersko, je starejšega datuma. Müllner meni, da je iz začetka XVII. stoletja (12). Verjetno je torej štajerski gozdni red, še preden je bil uveljavljen, služil kot predloga za kranjski osnutek. Mogoče je bil to eden izmed tistih načrtov, ki so jih deželni stanovi zavrnil.

Potem ko je bil na Štajerskem razglašen gozdni red iz l. 1721, ga je vlada namepravala prilagoditi tudi za Kranjsko. Gospostva so bila l. 1738 pozvana, da sporočijo k temu gozdnemu redu svoje mnenje in predloge. Izkazalo pa se je, da je bil štajerski gozdni red znan le malokateremu kranjskemu gospostvu, ki se niso nič kaj podvizala, da bi odgovorila na poziv deželnega glavarja. Osem let pozneje — l. 1746 — je deželni glavar ugotavljal, da večje število gospostev še vedno ni poslalo svojih poročil, dasi so jim bili istega leta razposlani izvodi štajerskega gozdnega reda, do katerega naj bi zavzeli svoje stališče (13).

Vkljub temu, da so si nekatera gospostva z večjimi gozdnimi posestvi zaradi neurejenih razmer pri izkoriščanju gozdov, n. pr. samostan v Bistri, prizadevala, da bi čim prej prišlo do gozdnega reda, se vprašanje ni približalo rešitvi (14). Zdi se, da je deželnemu glavarju in deželnim stanovom, ki so to vprašanje obravnavali, manjkalo potrebne odločnosti za hitro izvedbo. Ugotavljali so, da se gozdovi uničujejo s krčenjem in napravljanjem rovt ter pašo drobnice in da podložniki pustošijo z neurejenim sekanjem. Zato grozi pomanjkanje stavbnega lesa in drv. Ker bi preteklo preveč časa, dokler bi prišlo do uveljavljenja gozdnega reda, so deželni stanovi l. 1755 predlagali, naj bi se nekatera vprašanja kot prepoved paše, požiganja, gozdne tatvine in podobno, rešila z začasnimi predpisi. V svoji spomenici h gozdnemu redu so tudi izrazili predlog za ureditev sekanja v gozdovih, kjer so imele soseske skupno pravico do lesa. V teh skupnih gozdvih naj bi se upravičencem dodelili deleži v razmerju z obsegom njihovih gruntov. Pričakovali so, da bodo podložniki s svojimi gozdnimi deleži bolje gospodarili kot v skupnih gozdvih.

Predpisov za varstvo gozdov sicer tudi pred tem časom ni manjkalo. L. 1749 je bil izdan tak patent, skliceval se je na generalije od 16. februarja 1669, ki so bile večkrat obnovljene. Omenjene generalije so prepovedovale pašo drobnice v gozdvih, sekanje drevesnih vrhov, požiganje in krčenje (15). Zlasti prepovedi paše z drobnico so se večkrat ponavljale; to kaže, da niso dosti zalegle.

(Nadaljevanje sledi)

Dr. Vlado Valenčič

KNJIZEVNOST

ZBORNIK INŠTITUTA ZA GOZDNO IN LESNO GOSPODARSTVO SLOVENIJE

Številka 2

Po večletnem presledku je pred kratkim izšla 2. številka v »Zbornik« preimenovanih »Izvestij« Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije. Knjiga vsebuje naslednje razprave članov in zunanjih sodelavcev imenovanega inštituta o raznih perečih vprašanjih s področja gozdnega in lesnega gospodarstva:

Ing. Lojze Žumer: Plošče v lesni industriji. Avtor podaja v razpravi pojem in definicijo plošč iz lesa, obravnava njihov pomen v lesni industriji, nakuže razvojne možnosti industrije teh plošč, opisuje norme in postopke pri izdelavi raznih vrst plošč, objavlja podatke o domači proizvodnji plošč v republiškem in zveznem merilu po osvoboditvi ter podaja sliko tehničnih in razvojnih možnosti za povečanje proizvodnje plošč.

Ing. Martin Čokl: Količina in struktura lesnih odpadkov v gozdi proizvodnji (predhodno poročilo). V razpravi so objavljeni in obravnavani